

Dinlerarası İlişkilerde Kapsayıcı Çoğulcu Yaklaşım: Bir Risale-i Nur Perspektifi

Mustafa Alıcı

Prof. Dr., Erzincan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Dinler Tarihi Anabilim Dalı Başkanı

Giriş: Dinlerarası ilişkilerde kapsayıcı yaklaşım

Dinlerarası ilişkilerde üç temel yaklaşım bulunur; dışlamacı, kapsayıcı ve çoğulcu yaklaşım. Dışlamacı yaklaşım, öncelikle her hangi bir dinin dogmalarının mutlak ve eşsiz oluşuna vurgu yapar. Bu yaklaşıma göre öteki gelenekler kesinlikle kurtuluş yolları olmayıp insan icatlarıdır. Bilhassa Hıristiyan dünyasında bu yaklaşımı dinlerarası ilişkiler açısından değerlendirenlere (söz gelişi Evanjeliklere) göre; kilise dışında kurtuluş aramak gereksiz bir çabadır. Buna karşın İsa Mesih'in mutlak ve eşsiz bir hakikat getirdiğini ve mutlak kurtuluşun İsa'da olduğunu ileri süren dışlamacılar, öteki dinlerin mutlak doğruluğa sahip olma ve mutlak kurtuluş yolları olma iddialarını kabul etmez. Ancak burada dışlamacılık terimi bir gurur veya ötekileri yok sayma anlamlarını ifade etmez.¹

Kapsayıcı yaklaşım ise kısmen de olsa ötekinin kurtuluşuna özel vurgular yapmakta ve geleneksel dışlamacı görüşten ayrışarak "ötekine yakınlaşmakta ve onları kucaklamaktadır". Bu yaklaşım bir anlamda dışlamacılık ile çoğulculuk arasına yerleşmiş görünmektedir. Yaklaşımın iki temel görüşü vardır; bunlardan birincisi, diğer dinlerdeki tüm hakikat, nihai gerçek ve kurtuluş iddialarının, norm olarak alınan belli bir dinin öğretileri doğrultusunda tanımlanmasıdır. İkinci temel görüşü ise, norm olarak kabul edilen dinsel gelenekte tam ifadesini bulan hakikat ya da gerçeğin diğer dinî gelenekler aracılığıyla da şu ya da bu şekilde kavranabileceği, dolayısıyla di-

1. Mustafa Alıcı, "Kültürler ve Dinlerarası İlişkiler", Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Dinler Tarihi Basılmamış Ders Notları, 1-3.

İslam, öncelikle
ilahi kökenli tüm
gelenekleri kuşatır
ve Hz Adem'den
Hz. Muhammed'e
kadar, farklı
zaman ve mekan
dilimlerinde
cereyan eden
vahiyler zinciri
bulunduğunu
öğretir.

ğer din bağlarının da kendi gelenekleri içerisinde kurtuluşa erebilecekleri anlayışıdır. Bu bakımdan kapsamacı yaklaşım, aslında bir dinin evrenselliği ile onun mutlak kurtarıcı kimliği arasında görünen çelişkiyi aynı anda uzlaştırmaya yönelik modern bir çabadır.²

İslam, öncelikle ilahi kökenli tüm gelenekleri kuşatır ve Hz Adem'den Hz. Muhammed'e kadar, farklı zaman ve mekan dilimlerinde cereyan eden vahiyler zinciri bulunduğunu öğretir. Kur'an-ı Kerim, iman edenlere, Ehl-i Kitab'a ve insanlara doğrudan hitap eden bir kitaptır. Dahası Kur'an-ı Kerim, Allah'ın bizzat yarattığı diğer insanları "öteki" diye çağırılmaz. Kucaklayıcı bir yaklaşımla Müslümanlar da tüm evrene karşı duyarlı olmayı, ona yönelik zararları gidermeyi ve tüm insanlığa yapıcı katkı sağlamayı ve tamamlayıcı olmayı bilirler.

Bediüzzaman'ın kapsayıcı yaklaşımının temel noktaları

Said Nursi, diğer din mensupları içinde özellikle ilahi kökenli geleneklerle işbirliğini önemli bir reel politik tavır olarak değerlendirir. Ona göre Müslümanlar kaçınılmaz olarak modern çağın bir gereği olarak çok kültürlü bir ortamda Yahudi ve Hıristiyan geleneğine mensup insanlarla birlikte yaşamayı tecrübe etmişlerdir ve ileri de edeceklerdir. Buradaki işbirliği çabalarının daha ziyade Hıristiyanlara yönelik olduğu açıktır. Çünkü Said Nursi için Müslümanlarla Hıristiyanlar bir araya gelerek, ortak bir kültürel çevrede beşerî izzet, adalet ve dostluğun esas olacağı bir medeniyeti birlikte inşa edebilecek bir zemin ve alt yapıya sahiptirler.³

1.Said Nursi'de kapsayıcı teolojik çoğulculuğun ana hatları

Ehl-i kitap, Kur'anî bir kavram olarak Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi gelenekleri ve onlarla benzerlik gösteren Zerdüştlüğü kapsamaktadır. Dinler Tarihi açısından düşünüldüğünde, "klasik üç monoteizm" yani (İsrail/Yahudi) Yahvizmi, Hıristiyanlık ve İslam ile "kalıtsal açıdan bağlantı" içinde olan Mazdek/Zerdüşt monoteizmi öne çıkar. Bu geleneksel tipolojilere "peygamber dinleri" adı verilebilir. Özellikle bunlardan bilhassa İsrail, Hıristiyan ve İslam monoteist tipolojileri yakın ilişkiler içindeki gelenekler olarak tasnif eder. Zerdüştlük ise düalist teolojik yapıya sahip olmasına rağmen monoteist baskınlığını öne çıkarır. Sonuçta bu dört gelenek, tarih içinde en az dört kez Eşsiz Tanrı'yı ikrar eden ve "üstat kabul edilen dahi ve olağanüstü din kurucuları" ile dinler tarihi açısından "meşru" monoteizm tipolojileridir.⁴

Dolayısıyla Monoteist geleneklerin ortak hareket etmelerinde üç önemli faktör bulunur. 1. Ortak teolojik kaygı taşımaları yani sahte ilahların red ve inkarı tek bir tanrıya iman. 2. Monoteizmi getiren peygamberlerin ortak kaderi 3. Aynı şirk zemininde doğan tektanrı fikrini savunmak

Dinler Tarihine göre tarihsel monoteist tipolojilerin ortak yönlerinden

2. Mustafa Alıcı, *Müslüman- Hristiyan Diyalogu*, İstanbul 2011, 249- 261.

3. Davut Aydıöz, "Dinler Arası Diyalog ve Bediüzzaman Said Nursi'ye Göre İslam Hristiyan Diyalogu", Köprü Dergisi, sy. 93, <http://koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=748>, (25. 05. 2007).

4. Mustafa Alıcı, *Evrimeci Politeizm- Devrimci Monoteizm*, İstanbul 2013, 380.

en önemlisi peygamberler yoluyla hepsinin benzer ilahi doğayla Semavi ve Her şeyi Bilen Tanrı fikrine olmalarıdır. Söz gelişi İsrail monoteizmi, politeist tanrıları tümünden yok sayan özel bir kelimedir; Eski Ahit'te Tanrı Yahve kendi halkına şöyle hitap eder; *Tanrın Yahve benim... Karşımda başka ilahların olmayacaktır* (Çıkış, 20/2- 3; ayrıca Tesniye, 5/6-7; 32/39; İşaya, 43/11; 44/6). Yine monoteist bir kökten gelen Hıristiyanlık, içinde doğduğu politeist zemindeki tüm ilahları yok sayan devrimci bir söylem geliştirmiştir; "O (Tanrı) tektir ve O'ndan başka hiçbir kimse yoktur" (Markos, 12/32). ... "ve birden başka Tanrı yoktur" (I. Korintoslulara, 8/4; krş. Markos, 12/29-32). Ancak Hıristiyanlık, kendi monoteizmini Greko-Romen kültüründen değil İsrail'den (yani spekülatif entelektüalizmden değil normatif şeriattan) elde etti. Dolayısıyla Hz. İsa'nın monoteizminin en önemli hedefi doğrudan Helenistik dönem Yahudi legalizmine ve iki yüzlü Yahudi ruhbanların batıl eylemlerine karşı idi.⁵

İslam'ın *tevhid formülünün* (Allah'tan başka ilah yoktur), bir iman ikrarı olarak hem tekil halde bir cins olarak başka ilahların imkanını red ve inkar ettiğini hem de Allah'ın tek oluşuna aynı anda vurgu yaptığını açıklar. Ona göre İslam'ın savunduğu Allah fikri, bu özellikleriyle tipik bir monoteizm Tanrısı olarak karşımıza çıkar. Söz gelişi yağmuru yağdıran (29/63) ve Sonsuz Bilen (58/8; 57/3; 49/18; 27/25; 21/110), Yaratıcı ve Sonsuz Kudretli Tanrı fikriyle İslam, gerçek bir monoteist gelenektir.

Dinler Tarihi, monoteizmin, politeist ortamda başlıca kaynak olarak bir büyük şahsiyetin veya bitip tükenmez enerjiye sahip birkaç bireylerin bıkmadan çaba içerisine girerek kişisel bir devrim veya radikal bir başkaldırıyla, kendi milletinin sosyal hayatına oldukça tenkitçi davranarak yeni bir dünyanın kuruluş müjdesiyle yeni bir mesaj getirdiğini açıklar. Buradaki devrimci şahsiyet, çoğu kez peygamber kimliğinde olarak tutku dolu bir ruh ve kararlı bir karakterle eşsiz bir ilah fikrini ortak bir çabayla yaymak ister. Öyle ki bu olağanüstü karizmaya sahip din kurucusu (peygamber), aynı zamanda yeni getirdiği sözün en önemli "mezatçısı" rolüne girerek yorulmadan çarşı pazar dolaşır. O ve en yakın çevresi, bu mesajın "ilk kurbanları" olarak öne çıkar. Zerdüşt'ün zor işkencelerden geçmesi, Hz Muhammed'in hicreti, İsa Mesih'in ölümüne mahkum olması bu çileli kurban oluşun önemli kanıtlarıdır.⁶

Böylece İslam ile bu monoteist tipolojilerle ortaya çıkan ortak noktaların sebep olduğu teolojik ittifak, gerçekleşmesi mümkün, birlikte hareket edilip ortak mücadele programlarına girilebilir aynı ortak kelimeye sahip olan, tevhidi savunan insanların bir araya gelebilme çabasıdır.

Öyle ki birçok din adamı ve dindarın karşı geldiği komünizm tehdidi altındaki Kore'ye asker gönderme konusunda Said Nursi diğerlerinden farklı düşünmekteydi. Bu sebeple de talebelerinden birini, "İnkâr-ı uluhiyete karşı Kore'ye gitmek gerekir." diyerek Kore'ye göndermiştir. Ayrıca II. Dünya savaşı sonrasında Batı ülkelerinin Kuzey Atlantik Bölgesi'nde barış ve huzuru geliştirmek amacıyla 4 Nisan 1949'da kurulan NATO'yu da tasvip etmiştir. Said Nursî, 1950 yılında "Zülfikâr" isimli eserini Papa

İslam'ın tevhid formülünün (Allah'tan başka ilah yoktur), bir iman ikrarı olarak hem tekil halde bir cins olarak başka ilahların imkanını red ve inkar ettiğini hem de Allah'ın tek oluşuna aynı anda vurgu yaptığını açıklar.

5. Alıcı, 382- 385.

6. Alıcı, 376.

Said Nursi,
inkar-ı uluhiyet
(inançsızlık)
fikrine karşı
özellikle "Hris-
tiyanların dindar
ruhanileri"yle
işbirliği yapmak
gerektiğini dile
getirmektedir.

XII. Pius'a göndermiş ve bu davranışına karşılık 22 Şubat 1951'de şahsi bir teşekkür mektubu almıştı. Ayrıca 1953 yılında ise ateizme karşı ittifak, İslam ve Hıristiyanlık dinlerinin barışması gibi konuları görüşmek amacıyla İstanbul Fener Patriği Athenagoras'ı ziyaret etmiştir.⁷

Said Nursi, inkar-ı uluhiyet (inançsızlık) fikrine karşı özellikle "Hıristiyanların dindar ruhanileri"yle işbirliği yapmak gerektiğini dile getirmektedir. Ancak Nursi'nin bu diyalog çağrısı sadece Hıristiyan ruhani liderleriyle sınırlı kalmamakta, ehl-i kitap kavramının kapsamına giren bütün din mensuplarını muhatap almaktadır. Şunu da ifade etmek gerekir ki, Said Nursi döneminde günümüzde gerçekleştirilen şekliyle bir diyalog söz konusu değildir. Zaten Said Nursi de eserlerinde diyalog kelimesini kullanmamaktadır. Said Nursi'nin eserlerinde diyalog kelimesi geçmemesine rağmen takipçileri onu, günümüzde aktif olan dinler arası diyalog çalışmalarını bireysel olarak başlatan ilk kişi olarak tanıtmaktadırlar.⁸

Ona göre, dinler arasındaki ihtilafı konular artık bir kenara bırakılmalı ve ortak düşman olan inkar-ı uluhiyet fikrine karşı en güzel şekilde mücadele edilmelidir. Şuna da dikkat etmek gerekir ki, burada Nursi'nin sözünü ettiği ittifak belli kişi ve gruplara karşı değil, inkar-ı uluhiyet fikrine karşıdır. Dolayısıyla inançsız insanlarla ilişkiler daima barış içerisinde sürdürülmelidir.⁹

Said Nursi bu konudaki düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir:

Hatta Hadis-i Sahible, ahir zamanda İsevilerin hakiki dindarları ehl-i Kur'an ile ittifak edip, müşterek düşmanları olan zındıkaya karşı dayanacakları gibi; şu zamanda dahi ehl-i diyanet ve ehl-i hakikat, değil yalnız dindaşı, meslektaşı, kardeşi olanlarla samimi ittifak etmek, belki Hıristiyanların hakiki dindar ruhanileriyle dahi, medar-ı ihtilaf noktaları muvakkaten medar-ı münakaşa ve niza etmeyerek, müşterek düşmanları olan mütecaviz dinsizlere karşı ittifaka muhtaçtırlar (Nursi 2005a: 256).

Burada Hz. İsa'nın yeryüzüne inip İslam'ı kabul edeceği konulu bir hadisi¹⁰ yorumlayan Said Nursi, inkar-ı uluhiyet güden ateizme karşı ittifaka ihtiyaç duyulduğu için, Müslümanların Hıristiyanların hakiki dindar ruhanileri ile gereksiz münakaşalara girmemeleri gerektiğini dile getirmektedir.

Ancak Said Nursi'nin konu ile ilgili kendi ifadeleri şöyledir:

*"Biz değil onlar gibi ehl-i diyanet ve tarikata mensup Müslümanlarla, şimdi bu acip zamanda, imanı bulunan ve hatta fırak-ı dalleden bile olsa onlarla uğraşmamak; ve Allah'ı tanıyan ve abreti tasdik eden Hıristiyan bile olsa, onlarla medar-ı niza noktaları medar-ı münakaşa etmemeyi, hem bu acip zaman, hem mesleğimiz, hem kutsi hizmetimiz iktiza ediyor".*¹¹

7. Emin Şimşek, "Bediüzzaman Perspektifinde Diyalog", www.genadam.net/content/wiev/122/5/.

8. Hüda-verdi Adam, "Bediüzzaman Said Nursi ve Dinler Arası Diyalog", www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=595 (25.05.2007)

9. I. Ulusal Risale- i Nur Kongresi, "Dinler Arası Farklılıkların Buluşmasında Bediüzzaman Said Nursi'nin Rolü" (Birinci Masa), http://www.risaleinurenstitu.org/index.asp?Section=Enstitu&SubSection=Kongre1&Subject=BirinciMasa, (25. 05. 2007).

10. "Nefsîm kudret elinde tutan Zat'a (Allah'a) yemin ederim ki; Meryem'in oğlu İsa (a.s)'ın adil bir hakim olarak aranızda inmesi yaklaşmıştır. İncecek ve haçı kıracak, domuzu öldürecek, çizmeyi kaldırıp İslâm'dan başka bir şeyi kabul etmeyecektir. Mal kimsenin kabul etmeyeceği kadar bollaşacak, bir tek secde dünya ve dünyadaki bütün şeylerden daha hayırlı olacaktır." (İbrahim Canan, Hadis Ansiklopedisi: Kütüb- i Sitte, İstanbul 1998), 71).

Bunun yanında Said Nursî için insanın mutluluğunun ve ahlâken doğru yolda oluşunun en büyük düşmanı, inkar-ı uluhiyet fikri yani tevhid karşıtlığı, imansızlık, dinsizliktir. İnkarcılar, yaşadıkları müddetçe kendi yolunu kendiler çizmeye karar veren, İlâhî rehberliğin peşinden gitmemeye karar kılmış, Allah'ın iradesini ve O'nun insanlık için çizdiği hikmetli planı dikkate almayan, Allah'ın insanın mahiyeti ve kaderi hakkındaki öğretisine tâbi olmak üzere kendi basit, çocuksu arzu ve fikirlerinden vazgeçmek istemeyen insanlardır. Müşterek bir düşmanla, "mütecaviz dinsizler"le yüze gelen Müslümanlar, Said Nursî'ye göre, "değil yalnız kendi dindaşı, meslektaşı, kardeşi olanlarla samimi ittifak etmek, belki Hıristiyanların hakiki dindar ruhanileri ile bile ittifak kurmaya muhtaçtırlar." (Nursî, 1980: 81). Ayrıca bu ittifakın zarar görmesini önlemek için bir takım ihtilafı meselelerin gündeme getirilmemesi, ihtilafa karşı birbirlerinin kusurunu görmemeleri gerektiğine dikkat çekmektedir (Nursî 2005a: 262).

Said Nursî yaşadığı dönemde var olan pozitivizm, ateizm ve agnostizmi esas alan komünizm gibi din karşıtı akımları inkar-ı uluhiyet kapsamında değerlendirmekte ve bu konuda da ittifak edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır:

Misyonerler ve Hıristiyan ruhanileri, hem Nurcular, çok dikkat etmeleri elzemdir. Çünkü, herhalde şimal cereyanı, İslam ve İsevi dinin hücumuna karşı kendini müdafaa etmek fikriyle, İslam ve misyonerlerin ittifakını bozmaya çalışacak (Nursî 2004: 208).

Nursî'ye göre, tevhid düşmanlarına karşı ayrı ayrı mücadele ettiklerinde başarılı olamayan Hıristiyanlık ve İslamiyet, gelecekte ortaya çıkacak olan tüm müşterek düşmanlara karşı ilahi bir yardımın en somut hali olan Mesih sayesinde ittifak kuracaklardır:

...halihazır Hıristiyanlık dini o hakikate karşı tasaffi edecek, hurafattan ve tabrifattan sıyrılacak, hakaik-i İslamiye ile birleşecek, manen Hıristiyanlık bir nevi İslamiyete inkılab edecektir. Ve Kur'an'a iktida ederek, o İsevilik şahs-ı manevisi tabi ve İslamiyet metbu makamında kalacak, din-i hak bu iltihak neticesinde azim bir kuvvet bulacaktır. Dinsizlik cereyanına karşı ayrı iken mağlub olan İsevilik ve İslamiyet, ittihad neticesinde dinsizlik cereyanına galebe edip dağıtacak istidadında iken, alem-i semavatta cism-i beşerisiyle bulunan şahs-ı İsa Aleyhisselam, o din-i hak cereyanının başına geçeceğini, bir Mubbir- i Sadık, bir Kadir- i Külli Şey'in vaadine istinad ederek haber vermiştir. Madem haber vermiş haktır. Madem Kadir- i Külli Şey vaad etmiş, elbette yapacaktır (Nursî 2005b: 91).

Başka bir yerde de benzer ifadelere rastlamaktayız:

Şahs-ı İsa Aleyhisselamın kılıcıyla maktul olan şahs-ı Deccalin, teşkil ettiği dehşetli maddiyunluk ve dinsizliğin azametli heykeli ve şahs-ı manevisini öldürecek ve inkar-ı uluhiyet olan fikr-i küfrisini mahvedecek ancak İsevi ruhanileridir ki, o ruhaniler din- i İsevinin hakikatini hakikat- i İslamiye ile mecz ederek o kuvvetle onu dağıtacak, manen öldürecek. Hatta, "Hz. İsa Aleyhisselam gelir, Hz. Mehdiye namazda iktida eder, tabi olur" diye rivayeti bu ittifaka ve hakikat- i Kur'anîyenin metbuiyetine ve hakimiyetine işaret eder (Nursî 1997: 506).

Nursî'ye göre, tevhid düşmanlarına karşı ayrı ayrı mücadele ettiklerinde başarılı olamayan Hıristiyanlık ve İslamiyet, gelecekte ortaya çıkacak olan tüm müşterek düşmanlara karşı ilahi bir yardımın en somut hali olan Mesih sayesinde ittifak kuracaklardır.

Said Nursi, ayrıca
bir Müslüman'ın,
hangi dine
mensup olursa
olsun bir kimseyi
veya bir grubu
saldırğan
olmadıkları halde
öldürmesinin
adalete
uymadığına ve bu
davranışın terör
olduğuna dikkat
çekmektedir.

2. Said Nursi'de kapsayıcı sosyolojik çoğulculuğun ana hatları

Sosyolojik çoğulculuğun en önemli yönü, farklı din mensuplarının bir arada yaşayabilmesidir. Bu ortam, daha çok pratik olup, kurumsal olmayabilen bir karşılaşmayı yansıtır. Buna göre farklı dinlerden insanlar, paylaştıkları bir toplumda *çoğulculuk* anlayışı içinde hayatın ortak yönlerini ve pek çok çehresini; mesela adalet, barış, insan hakları gibi ciddi meseleleri birlikte çözümlenmenin yollarını ararlarken aile, okul, siyaset, ticaret ve benzeri insan hayatını konu alan gündelik konuları da konuşabilir ve ortak hareket edebilirler. Bu ortamda insanların dinden bahsetmesi de şart değildir. Bu karşılaşmalar, taraflar arasındaki karşılıklı hizmeti yayması ve bir iyi niyet ve samimiyet alış-verişi olması açısından, hayatın “insani” yönünü ortaya koyacaktır; “benim telefonum arızalı sizinkini kullanabilir miyim?” ricası, belki modern anlamda sıradan bir sorudur, ancak tarafların farklı dinlerden olması bağlamında bu rica, daha anlamlı olacaktır. Öyle ki artık insanlık dinî ve kültürel farklılıklardan dolayı kavga etmek istememekte, birlikte uyumlu bir şekilde yaşamak istemektedir. Böylece çok dinli bir toplum içinde birlikte yaşama, zorunlu olarak farklı din ve kültürden insanları birlikte yaşamaya adeta itmektedir.¹²

Bu açıdan bakıldığında birlikte yaşama eylemi seküler ve sivil bir faaliyetler dizisi olup bir din- dünya diyalogundan ziyade sosyal meselelere eğilebilen, onlara çözümler bulan “insanların” yakınlaşmasıdır. Birlikte yaşama dayalı bir yakınlaşma ve işbirliği kesinlikle ilim adamlarının, entelektüellerin ve dinî tecrübelerden başka bir karşılaşma istemeyen mistiklerin tekelinde olmadığını, aksine sıradan dindarların bile birbirleriyle karşılaşmasının mümkün olabileceğini göstermektedir.¹³

Böyle bir ortamın temel sorunlarını çözmek birlikte yaşamayı kolaylaştıracaktır. Bediüzzaman öncelikle böyle bir ortamın sağlanmasında ortaya çıkacak sorunları çözmek ister. Söz gelişi Said Nursi, kendi dönemindeki sorunları öne çıkarır; inançsızlık, kayıtsızlık, anarşi ve terör karşısında da ehl-i Kitap ile Müslümanların ortak tavır sergilemeleri gerektiğini vurgular. Anarşi kavramıyla hem ahlaki çöküntüyü hem de toplumsal kargaşayı ifade eden Said Nursi, kendi döneminde baş gösteren modern çağın temel sorunlarına karşı durmaya çağırır. O, sivil bir eylem olarak insanları çatışmayı bırakarak anarşi karşısında işbirliği yapmaya davet etmektedir. Said Nursi, ayrıca bir Müslüman'ın, hangi dine mensup olursa olsun bir kimseyi veya bir grubu saldırğan olmadıkları halde öldürmesinin adalete uymadığına ve bu davranışın terör olduğuna dikkat çekmektedir;

“...harici düşmanın hücumunda dahili münakaşâtı terk etmek ve ehl-i hakkı sukuttan ve zilletten kurtarmayı en birinci ve en mühim bir vazife-i uhreviye telâkki edip, yüzer âyât ve ehâdis-i Nebeviyyenin şiddetle emrettikleri uhuvvet, muhabbet ve teavünü yapıp, bütün hissîyatınızla, ehl-i dünyadan daha şiddetli bir surette meslektaşlarınızla ve dindaşlarınızla ittifak ediniz, yani, ihtilâfa

11. Bediüzzaman Said Nursi, “Kastamonu Lahikası”, www.risaleinurenstiusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=KastamonuLahikasi&Page192, (09.02.2008).

12. Mustafa Alici, *Müslüman- Hristiyan Diyalogu*, İstanbul 2011, 60- 61.

13. Alici, 61- 62.

düşmeyiniz. "Böyle küçük meseleler için kıymetli vaktimi sarf etmektense, o çok kıymetli vaktimi zikir ve fikir gibi kıymetli şeylere sarf edeceğim" deyip çekile- rek ittifakı zayıflaştırmayınız. Çünkü bu mânevî cihadda küçük mesele zannet- tiğiniz, çok büyük olabilir" (Nursî 2005a: 262-263)

Onun kapsayıcılığında savaşlarda veya terör dolayısıyla öldürülen ço- cukların –on beş yaşına kadar olanlar- hangi dinden olurlarsa olsunlar "şehit" hükmünde olduğu fikri de bulunmaktadır. Hatta o, kucaklayıcı bir anlayış ile dini inancı ne olursa olsun zalim olmayan, zulme yardımcı ol-mayan, insan hak ve hürriyetleri için çalışan, insanların yararına faaliyette bulunan kişilerin bile kurtulacağını (mükafatsız kalmayacağını) savunmak- tadır (Nursî, 1960: 75).

Yine Said Nursi daha da ileri giderek teolojik kapsayıcılık ile sosyolo- jik kapsayıcılığı aynı kavşak noktasında buluşturan bir yaklaşımda bulunur; *Ehl-i Kitap'tan kadınlarla evlilik*. Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta teolojik ağır- lığı olan bir ilişki olarak Müslümanların ise daha çok sivil bir akit olarak gördükleri evlilik konusunda kapsayıcı bir anlayış geliştirir; bu bağlamda o, "bir Müslüman bir Yahudi veya bir Hıristiyan'ı sevebilir mi?" sorusunu gün- deme getirir ve yanıt olarak Müslüman bir erkeğin ehl-i kitaptan bir kadın- la evlenebilmesini öne çıkarır. Bu anlayışla sivil bir eylem olarak dostluğun en zirve noktası olan Hıristiyanlarla dostluk kurulabileceğine yönelik, dinin Müslüman bir erkeğe Yahudi veya Hıristiyan bir kadınla evlenmesine izin verdiği gerçeğine dayandırmış olur.¹⁴

Yine Said Nursi, gayri Müslimlerle sivil bir eylem olarak insani muhab- bet ve medeni dostluğun birlikte yaşamanın bir gereği olduğunun farkın- dadır;

*"Asr-ı saadette, dini büyük bir inkılap meydana geldi. Bütün zihinleri, din noktasına çevirdiğinden, bütün muhabbeti ve düşmanlığı o noktada toplayıp muhabbet ve düşmanlık ederlerdi. Onun için gayr-i Müslimlere olan muhab- betten nifak (münafıklık) kokusu geliyordu. Lakin şimdi alemdeki medeni ve dünyevi bir inkılaptır. Bütün zihinleri zapt eden nokta, medeniyet, terakki ve dünyadır. Zaten onların (Hıristiyan ve Yahudilerin) ekserisi, dinlerine o kadar da bağlı değiller. Binaenaleyh, onlarla dost olmamız, medeniyet ve terakkilerini beğenip takdir ederek ictibas etmektir ve dünyevi saadetin esası olan asayışı mu- hafazadır. İşte bu dostluk, katıyen Kur'an'ın nehyinde değildir."*¹⁵

Bu bağlamda Said Nursi'nin Hıristiyanlarla dostluk ilişkileri inşa etme arzusu 1910- 1911 yıllarında bazı Müslüman çevrelerce sorgulanmıştı. Bazı Müslümanlar, "Ey İman edenler! Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinme- yin." (Kur'an, 5: 51) ayeti ışığında onun Hıristiyanlarla Müslümanların dost olması gerektiğini nasıl ve hangi gerekçeyle söylediği sorusunu yönelttiler (Michel 2005a: 37).

Ancak Said Nursi bu soruya cevap olarak, bu yasağın umumi değil, ka- yıt altına alınabilir olduğunu söylemiştir. Daha açık bir ifadeyle Said Nur- si, Yahudi ve Hıristiyanları dost edinmeyle ilgili yasağın, ancak onlar açık

Yine Said
Nursi, gayri
Müslimlerle sivil
bir eylem olarak
insani muhabbet
ve medeni
dostluğun birlikte
yaşamının bir
gereği olduğunun
farkındadır.

14. Bediüzzaman Said Nursi, "Münazarat", <http://www.risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Bo ok=Munazarat&Page=71> (28.11.2007).

15. Bediüzzaman Said Nursi, "Münazarat", <http://www.risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Bo ok=Munazarat&Page=71> (28.11.2007).

Said-i Nursi,
dinlerarası
ilişkiler
konusunda temsil
sorununa işaret
eder. Ona göre,
bir Müslüman'ın
her sıfatının
İslam'a uygun
olamayacağı gibi
bir Yahudi'nin
ve Hıristiyan'ın
bütün sıfatları
da onun
inançsızlığını
yansıtmaz.

bir dille teolojik bir vurgu ile Yahudilik veya Hıristiyanlığı aksettirdiğinde geçerli olduğunu savunmuştur. Dahası Said Nursi, bu ayetin Müslümanların Yahudi ve Hıristiyanlarla, İslam'a uymayan inançları için dost olmasını yasakladığını, siyasi, içtimai ve iktisadi alanda münasebet kurmalarını yasaklamadığını dile getirmiştir. Sonuçta Bediüzzaman, teolojik ittifakı destekleyen sosyolojik bir dostluk eyleminden yanadır. Bu yüzden ona göre Kur'an tarafından yasaklanan velayet anlamındaki dostluk, sivil eylemler konusunda değil Müslüman'ın inançlarında tavize yol açacak, dinine zarar verecek şekilde kurulan tevhide karşı tuzaklara yol açacak aleyhte bir yakınlaşmadır.¹⁶

3. Said Nursi'de birlikte yaşama yönelik tehdit ve meydan okumalar

Öncelikle ona göre inanmayan kişilere karşı imani meselelerin ispat edilemeyeceği önemli bir gerçekliktir. Müminler, imanın öğrettiklerini açıklamaya ve bu imanın Allah'ın nasıl bir nimeti olduğunu göstermeye çalışır. Ancak dini öğretilerin mahiyetini hiç dini inancı olmayan birine göstermek mümkün değildir. Bu sebeple inanmayanlara imani meseleler ispat edilmeye çalışılmamalıdır.

İkinci olarak ise, teolojik açıdan dinin özünü teşkil eden imani meseleler hakkında diğer din mensuplarıyla münakaşa edilmemesi gerektiğidir. (Nursi 1998: 514)

Nitekim biz biliyoruz ki birlikte yaşama eylemi içindeki insanların, en önemli teolojik meselelerde karşı tarafın inancına hürmetsizlik olarak yanlış davranışta bulunması, önemli bir problemdir. Her dinde bazı teolojik konular, öteki konulara göre daha hassas ve daha incelikle korunma altına alınmış ve mukaddes kabul edilmiş olabilir. Tarafların kutsal şeyleri karşılaşma öncesindeki bilgilerle mukayese etmesi, eskiden bildiği veya sonradan onun hakkında edindiği hatalı imajları ileri sürmesi hatta bunda ısrar etmesi diyalogun bitmesine yol açacaktır. Tarafların kutsal fenomenleri anlamaya çabalamadan onların kutsiyetlerine zarar verecek veya zarar veriyor izlenimini uyandıracak bir tavır sergilemesi problemdir.¹⁷

Yine aynı yerde Said-i Nursi, dinlerarası ilişkiler konusunda temsil sorununa işaret eder. Ona göre, bir Müslüman'ın her sıfatının İslam'a uygun olmayacağı gibi bir Yahudi'nin ve Hıristiyan'ın bütün sıfatları da onun inançsızlığını yansıtmaz. Eğer Müslümanlar, bir Yahudi veya Hıristiyan'da İslami öğretiye mutabık düşen niteliklerle karşılaşarlarsa onların bu niteliklerini takdirle karşılamalıdır. Çünkü o, Yahudi ve Hıristiyanlarla kurulacak dostluğun temelini bu iyi niteliklerin oluşturacağı kanaatini taşımaktadır (Nursi 1998: 514).

Sonuç

Ülkemizde dinlerarası ilişkilerde önemli isimlerden birisi Bediüzzaman Said Nursi'dir. Risale-i Nur'un ana hedeflerinden birisinin de tevhidin düşmanlarıyla mücadele etmektir. Bu doğrultuda Bediüzzaman'ın ehl-i kitapla yakınlaşmanın temel amaçlarından biri de monoteist geleneklerle yapılacak bir ittifak ile inkar-ı uluhiyet fikrine karşı mücadele etmek ve onlarla ortak bir yaşam alanını paylaştıklarında ise modern çağın sorunlarını beraber çözüm bulmaktır.

Bu açıdan baktığımızda günümüzde gerçekleştirilen dindarlar arası ilişkilerde, farklı din mensuplarının bir araya gelerek tüm dünyayı ilgilendiren açlık ve susuzluk, ahlaki dejenerasyonlar, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı, anarşi ve terör gibi ortak problemlere karşı işbirliği yapması ve bu sorunların çözümü için ortak çaba sarf edilmesi söz konusudur. Bediüzzaman'ın yapmış olduğu "Ehl-i Kitap ile ittifak" çağrısının aslında Kur'anî bir eylem olduğu aşikardır ve tek bir monoteist cephede birleşirken doğacak yakınlaşmaların sonunda ortaya çıkacak "tasaffi" ile teolojik bir yakınlaşmanın da doğabileceği ihtimalidir. Onun bu yaklaşımı (ortak teolojik ve sosyolojik sorunlara çözüm arama teklifi) dinlerarası ilişkilerdeki modern kapsayıcı yaklaşımla benzerlik arz etmektedir. Dahası o aslında diğer din mensuplarıyla ihtilafı meselelerin tartışılmaması gerektiğini savunurken Hz. Peygamberin sahabelere verdiği tavsiyeyi temel almaktadır.

Özet

Bediüzzaman'ın ehl-i kitapla yakınlaşmanın temel amaçlarından biri de monoteist geleneklerle yapılacak bir ittifak ile inkar-ı uluhiyet fikrine karşı mücadele etmek ve onlarla ortak bir yaşam alanını paylaştıklarında ise modern çağın sorunlarına beraber çözüm bulmaktır. Bu açıdan baktığımızda günümüzde gerçekleştirilen dindarlar arası ilişkiler de farklı din mensuplarının bir araya gelerek tüm dünyayı ilgilendiren hususlarda; açlık ve susuzluk, ahlaki dejenerasyonlar, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı, anarşi ve terör gibi ortak problemlere karşı işbirliği yapması ve bu sorunların çözümü için ortak çaba sarf edilmesi söz konusudur. Bu çalışmada Bediüzzaman'ın yapmış olduğu "Ehl-i Kitap ile ittifak" çağrısının temelleri irdelenmekte ve Risale-i Nur perspektifi, dinler arası ilişkilerde kapsayıcı çoğulcu bir yaklaşım olarak ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Ehl-i kitap, ittifak, çoğulculuk, inkarcılık, birlikte yaşama

Abstract

One of the basic aims of Bediüzzaman's convergence with the people of the book is to struggle against the denial of the Divinity through an alliance with the monotheistic traditions and to find solutions to the problems of the modern age together with the people of the book with whom the Muslims would share a common living area. When we regard to the relationship set up between pious people in our time from this point of view it is possible for the members of different religions to cooperate against and try to find common solutions for problems such as hunger and drought, moral degeneration, addiction to alcohol and drugs, anarchy and terror, which concern all humanity. In this essay we examine the foundations of the call made to "the People of the Book" by Bediüzzaman and study the perspective of Risale-I Nur as a comprehensive and a pluralistic approach in the interreligious relationships.

Key Words

The people of the book, alliance, plurality, disbelief, living together

KAYNAKÇA

- Alıcı, Mustafa, Evrimci Politeizm- Devrimci Monoteizm, İstanbul 2013.
_____, "Kültürler ve Dinlerarası İlişkiler", Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Dinler Tarihi Basılmamış Ders Notları, 1-3
_____, Müslüman- Hıristiyan Diyalogu, İstanbul 2011
Nursî, Bediüzzaman Said, Mesnevi-i Nuriye, İstanbul 1980.
_____, Kastamonu Lahikası, İstanbul 1960.
_____, Emirdağ Lahikası, İstanbul 1994a.
_____, Tarihçe-i Hayat, İstanbul 1994b.
_____, Şûalar İstanbul 1997.
_____, Sözlür, İstanbul 1998.
_____, Emirdağ Lahikası, İstanbul 2004.
_____, Lem'alar, İstanbul 2005a.
_____, Mektubat, İstanbul 2005b.

Web Kaynakları

- <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=594> (12.12.2007).
www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=595 (25.05.2007).
www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=YaziNo=683 (15.12.2007).
<http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=748> (25.05.2007).
<http://www.risaleinurenstitu.org/index.asp?Section=Enstitu&SubSection=Kongre1&Subject=BirinciMasa> (25.05.2007).
<http://www.risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=Munazarat&Page=66> (28.11.2007).
<http://www.risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=Munazarat&Page=71> (28.11.2007).

www.risaleinurenstiusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=KastamonuLahikasi&Page=192 (09.02.2008).

<http://www.risaleinurenstiusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=HutbeiSamiye&Page=57> (28.11.2008).

Adam, Hüdaverdi, "Bediüzzaman Said Nursi ve Dinler Arası Diyalog", www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=595 (25.05.2007).

Aydüz, Davut, "Dinler Arası Diyalog ve Bediüzzaman Said Nursi'ye Göre İslam Hıristiyan Diyalogu", Köprü Dergisi, sy. 93, <http://koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=748>, (25.05.2007).

Şimşek, Emin, "Bediüzzaman Perspektifinde Diyalog", [www.gencadam.net/content/wiev/122/5/\(13/03/2014\)](http://www.gencadam.net/content/wiev/122/5/(13/03/2014)).